

DE LA ANDROGINIA PLATONICĂ LA CEA PRELAPSARIANĂ

RADU STĂNESE

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu
radu.stanese@ulbsibiu.ro

DOI: 10.2478/saec-2025-0011

ORCID: 0009-0009-6739-487X

Title: From Platonic To Prelapsarian Androgyny

Abstract: The Myth of the Androgyne mentioned in Plato's "Symposium" has remained a turning point in the research of the relationship between the creative divinity and the primordial man. Erotic love is the consequence of the androgyne's separation into man and woman by the almighty deity, the force of sexual attraction thus finding its metaphysical explanation. However, the passionate desire of human nature to reunite does not refer only to carnal love mediated by Eros, but also to the theocentric rediscovery through Agape, so that the issue of the original state of man maintained a certain ambiguity in ancient traditions through mystical eroticism and the sacred or magical use of the sexual impulse.

Authentic Judeo-Christian scriptures and apocryphal ones led to theological and theosophical interpretations marked by the same paradigm of the primordial dichotomy. As a confirmation of divine perfection, the androgyny of the Creator cannot be maintained in his creation, and therefore man is separated from woman. Binary actions of the divinity are concretized throughout Genesis as dualistic phenomenon, denoting the syncretic spirit of Hellenism in which these sources emerged.

Keywords: *Plato; Symposium; myth; androgyny; Eros; Agape; Adam; Eva; Genesis; Hermes Trismegistus;*

Premise

De-a lungul mileniilor, spațiul mitico-religios mediteraneean a fost traversat cosmogonic, teogonic și antropogonic de tema androginiei. Încă din faza limbajului plastic preistoric, coabitarea sexelor în același corp a generat o ambiguitate cu un registru simbolic larg, ce suprapune realitatea biologică a hermafroditismului cu idealitatea pre-sexuală a ființei primordiale. Expresivitatea echivocă a intersexualității a stimulat imaginația gânditorilor până în Antichitate, când discursul epic a devenit subiect al dezbaterii filosofice.

În comparație cu alte dialoguri platonice, „Banchetul” este atipic din multiple perspective, întrucât abordează cu o anumită nonșalanță tocmai această problemă aparent frivolă a ființei androgine. Reflecțiile filosofice „serioase” din celelate dialoguri privitoare la justiție, cunoaștere ori virtute sunt înlocuite aici cu opinii personale despre dragoste. Platon nu oferă explicații suplimentare și nu are o atitudine rezervată pentru ceea ce oferă în „Banchetul”. Preferă să redea întregul

dialog pur și simplu, așa cum este, fără pledoarii sau dovezi, aidoma unei legi printre alte legi. Această operă vorbește de la sine, se auto-autentifică prin tema pusă în discuție și, prin urmare, dialogul nu are nevoie de justificare sau explicație, dat fiind stilul său proaspăt, nonconformist și structurile literare excepționale. Însă caracterul cu totul remarcabil nu se referă doar la forma textului, cât mai ales la conținut. Astfel, Aristofan îi oferă medicului Eriximah o replică privitoare la puterea lui Eros și, implicit, la originea atracției sexuale.

„Prin urmare voi încerca să vă arăt în ce anume stă puterea lui, iar voi, astfel luminați, o să-i învățați și pe alții.

Trebuie însă mai întâi să lămuresc care este natura omenească și la ce prefaceri a fost ea supusă. Iată, cândva, demult, noi nu eram alcătuiți cum suntem acum, eram cu totul altfel. În primul rând, oamenii erau de trei feluri, nu de două ca acum, de fel bărbătesc și de fel femeiesc, ci și de un al treilea fel, care este părtaș la firea fiecăruia dintre cele două.”¹

Se constată coabitarea a trei tipuri de oameni, unul masculin, unul feminin și unul care le conține în mod organic pe ambele, ceea ce presupune conviețuirea sexelor în două planuri ontice, unul social, extrinsec și unul anatomic, intrinsec. Cele trei feluri de alcătuire umană dovedesc acceptarea condiției biologice în două variante evolutive: cea potențial împărțită (*dividuum*), specifică stării primordiale și cea individuală (*individuum*), rezultată în urma separării în sexe. Oamenii trăiesc inițial uniți în realitatea combinatorică dată de cele două sexe, o paradigmă de tip *tertium datur*, adică într-o natură a logicii dinamice tripolare². Nivelul de realitate³ mitico-istorică la care se referă Aristofan transcende planul pur retoric, întrucât geneza este explicată printr-o imagine deopotrivă obiectivă și subiectivă.⁴

„Făptura aceasta omenească din vremurile acelea era un bărbat-femeie, un androgin, iar alcătuirea lui, ca și numele, ținea și de bărbat și de femeie. Din el, cum spuneam, a rămas doar numele, iar și acesta numai ca poreclă de ocară. În al doilea rând, cele trei feluri de oameni de pe atunci se înfățișau, toate trei, ca un întreg deplin și rotund, cu spatele și cu laturile formând un cerc; aveau patru mâini și tot atâtea picioare; singurul lor cap, așezat pe un gât rotund, avea două fețe întru totul la fel, care priveau fiecare înspre partea ei; patru urechi, două părți rușinoase și toate celelalte pe măsură.”⁵

Așadar, corpul rotund al celor trei alcătuiți umane face posibilă unirea nu doar în varianta heterosexuală, ci și în cele două variante homosexuale. Mai mult sau mai puțin ironic, această perspectivă alegorică evidențiază hybrisul vechilor greci în relația cu propriii zei, oferind, printre altele, o justificare pentru moravurile epocii. Se explică astfel insistența pentru cele trei structuri anatomice distincte, integrate în armonia universală prin însăși forma lor originară:

¹ Platon, *Banchetul*, trad. Petru Creția, Editura Humanitas, București, 1995, 189 d – 189 e.

² Stéphane Lupasco, *Logica dinamică a contradictoriului*, Editura Politică, București, 1982, p. 104–105.

³ Basarab Nicolescu, *Transdisciplinaritatea*, Editura POLIROM, Iași, p. 21–30.

⁴ Stéphane Lupasco, *op. cit.*, p. 301–310.

⁵ Platon, *op. cit.*, 189 e – 190 a.

„Iar felurile acestea de oameni erau în număr de trei și alcătuiți cum am spus pentru că cel bărbătesc își avea obârșia în soare, cel femeiesc în pământ, cel bărbătesc-femeiesc în lună, luna ținând și de soare și de pământ. Și tocmai de aceea erau rotunde și roti-toare aceste făpturi, atât ele însele cât și felul lor de a merge, pentru că semănau cu astrele care le zămisliseră. Și erau înzestrate cu o putere uriașă, iar mândria lor era nemăsurată, astfel că s-au încumetat să-i înfrunte până și pe zei.”⁶

Asocierea anatomiei androgine cu forma corpurilor cerești nu este întâmplătoare, întrucât sfera reprezintă o entitate fundamentală în cosmologia platonice, aristotelică și ptolemeică. Prin separarea androginului în bărbat și femeie, forța de atracție sexuală își găsește explicația metafizică, ambiguitatea mitului făcând aici posibil un racord subtil la dimensiunea universală a iubirii, care se manifestă de această dată gravitațional printr-o atracție la fel de puternică între Soare, Pământ și Lună.⁷

În urma unei profunde cugetări, Zeus taie făpturile androgine în două pentru a înmulți numărul oamenilor și a permite împreunarea lor în folosul zeilor. Soluția zeului suprem urmărește, de fapt, anihilarea hybrisului uman prin dragostea dintre femeie și bărbat pornită din năzuința lor de-a redeveni un singur trup.⁸

Însă ideea tăierii androginului primordial în femeie și bărbat se regăsește și în geneza talmudică talmăcită în midrașul *Bereshit Rabbah*:

„la Facere, Adam și Eva stăteau spate în spate, lipiți de umeri: atunci Dumnezeu i-a despărțit printr-o lovitură de secure, care i-a separat în două. Alții sunt de altă părere: primul om (Adam) era bărbat pe partea dreaptă și femeie pe stânga; dar Dumnezeu l-a tăiat în două jumătăți.”⁹

Se observă aici o similitudine remarcabilă în decizia pe care o ia divinitatea în ambele cazuri. Trecerea de la starea primară la cea secundară a omului înseamnă chiar întruchiparea divizării numărului în doi, dar nu în sens cantitativ, ci calitativ. Monada decade în diadă prin pierderea puterii inițiale. În ambele geneze, unitatea (femeie-bărbat, om-Creator) este desfăcută în dualitate prin înjumătățirea sexuală (femeie-bărbat, ca dualitatea fizică) și căderea din spațiul celest (om-Creator, ca dualitatea metafizică). Așadar, ambele geneze se referă la crearea cuplului inițial prin inducerea în mentalul colectiv a două tensiuni fundamentale: una orizontală, lumească și una verticală, mistică. Cele două tensiuni își au sorgintea în cheia întregii metafizici a sexului: „Prin diadă, către unitate.”¹⁰

Dacă Eros-ul platonician mediază iubirea dintre bărbat și femeie printr-o căutare egocentrică a celor doi, Agape reprezintă iubirea prin regăsirea teocentri-

⁶ *Ibidem*, 190 b – 190 c.

⁷ *Ibidem*, 190 c – 190 e.

⁸ *Ibidem*, 191 c – 191 d.

⁹ Citatul apare în mai multe scrieri ale lui Mircea Eliade precum *Traité d'Histoire des Religions*, p. 361 (*Tratat de istorie a religiilor*, trad. Mariana Noica, Editura Humanitas, București, 1992, p. 386), sau *Mitul reintegrării*, Editura Humanitas, București, 1991, p. 86, *Mefistofel și androginul*, trad. Alexandra Cuniță, Editura Humanitas, 1995, p. 97.

¹⁰ Julius Evola, *Metafizica sexului*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 87.

că.¹¹ Deși fundamental diferite, iubirea din ambele planuri urmărește, finalmente, întoarcerea omului spre Creator, închizând sensul ciclic al Edenului. Regăsirea partenerului erotic și revenirea sub oblăduirea divină se dovedesc a fi tendințe convergente în devenirea individului. Frecvența intersectare a Eros-ului cu Agape își are obârșia în multitudinea de credințe și tradiții antice precreștine bazate pe erotismul mistic și utilizarea sacră sau magică a impulsului sexual. Apropierea extatică întru unificarea orizontal-fizică și vertical-metafizică surprinde paradoxul existențial al iubirii, în care trăirea efemeră se contopește cu traiul etern. Probabil că într-o asemenea stare de exaltare, au apărut și explicații iraționale ale dragostei, cum este și etimologia fantezistă a cuvântului *amor*¹², dar care a devenit semnificativă într-o anumită perioadă medievală: particula *a* înseamnă „fără”; *mor* (*mors*) înseamnă moarte; reunite, obținându-se „fără moarte”, adică nemurire.¹³

Considerente privitoare la tradițiile iudeo-creștine

Adam și Eva au devenit pentru evrei și creștini o sursă bogată de reflecție asupra condiției umanității. Povestea biblică a cuplului primordial este plină de ambiguități, ceea ce a permis nenumărate interpretări teologice și teosofice. A fost Adam inițial androgin „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu”? De ce a separat Dumnezeu primul om în bărbat și femeie? Există o legătură între androginia platonice și cea prelapsariană? Sunt doar trei din miile de întrebări la care secole de hermeneutică exo- și esoterică au încercat să răspundă, însă rezultatul cercetărilor și al dezbaterilor nu a oferit decât o escaladare constantă a problematicii.

Din această perspectivă, partea relevantă începe în *Facerea* 1.27:

„Și l-a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut; bărbat și femeie i-a făcut.”¹⁴

Echivalentul cuvântului „om” este în limba ebraică „*’ādām*”, care denumează în limba română întâia persoană, adică Adam. Dar „*’ādām*” înseamnă literal „creatură de sol/pământ” sau „pământean”, de vreme ce permite un joc de sensuri derivat din termeni ebraici ce se referă la culoare (*’ādōm*), la sânge (*’dām*) și la „sol” (*’adāmāh*)¹⁵, adică materia din care, ulterior, se înțelege că a fost făcută

¹¹ Cele două forme de iubire sunt analizate în complementaritatea lor culturală de doi autori: Andres Nygren, *Eros și agape: prefaceri ale iubirii creștine*, Editura Humanitas, București, 2018, și Denis de Rougemont, *Iubirea și Occidentul*, Editura Univers, București, 2000. În cea de-a doua lucrare, sunt surprinse aspecte paradoxale ale conceptelor, prefigurând o perspectivă istorică novatoare asupra cercetării, ce va fi pusă în valoare printr-un al treilea studiu: Catherine Osborne, *Eros unveiled. Plato and the God of Love*, Clarendon Press, Oxford, 1994.

¹² *Amor* este echivalentul lui *Eros* la romani, adică reprezintă zeul iubirii, ca fiu al lui Jupiter și al lui Venus.

¹³ A. Ricolfi, *Studi sui Fedeli d'Amore*, vol. I, Milano, 1933, p. 63, *apud* Julius Evola, *op. cit.*, p. 87.

¹⁴ *Facerea* 1.27.

¹⁵ Ziony Zevit, *What really happened in the Garden of Eden?*, Yale University Press, USA, 2013, p. 82.

această ființă. Indiferent dacă este concepută individual ca „Adam”, sau colectiv ca „umanitate”, creaturii de pământ nu i s-a atribuit un anumit gen. Conține atât bărbatul, cât și femeia, care sunt în egală măsură reflecții ale chipului lui Dumnezeu. Această unire primordială a sexelor este explicită într-un pasaj al capitoului 2 din *Facere*:

„dar pentru Adam nu s’a găsit ajutor pe potrivă lui. Atunci Domnul Dumnezeu a adus asupra lui Adam un somn adânc, și el a adormit și a luat una din coastele lui și locul ei l-a plinit cu carne. Iar coasta pe care Domnul Dumnezeu o luase din Adam a prefăcut-o în femeie și a adus-o la Adam. Și a zis Adam: «De data aceasta iată os din oasele mele și carne din carnea mea! Ea se va numi femeie, pentru că a fost luată din bărbatul ei». De aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și cei doi vor fi un trup.”¹⁶

Prima referire explicită la sexe vine abia după acest act de împărțire: Adam, creatura pământească, devine bărbatul (*’ish*) și femeia (*’ishah*). Nu se face nicio aluzie la sexe decât după ce femeia și bărbatul sunt separați. De fapt, textul conține termenul generic „adam” în faza inițială și nu introduce termenul sexual „ish” decât ulterior. Prin urmare, există motive pentru a pune la îndoială masculinitatea primordială, mai plauzibilă părăd natura androgină a lui Adam înainte separării sale în bărbat și femeie. De aici, multitudinea de speculații teosofice din spațiul occidental, care încearcă să interpreteze sensul esoteric al Genezei.¹⁷

Partea din Adam care a dus la crearea femeii este pusă sub semnul întrebării de adevăratul sens al cuvântului coastă (*šēla’*), problema fiind supusă dezbaterii autorităților evreiești încă din secolul II d.Hr. Este posibil ca zona anatomică să se refere la partea din spatele lui Adam, de vreme ce omul a fost făcut bărbat și femeie, iar părțile dinapoi și dinainte erau atașate una de cealaltă, cum este menționat în *Psalmul* 139.5.¹⁸

Dar creația-prin-diviziune este paradigmatică încă de la începutul textului biblic. *Facerea* debutează cu cerul și pământul, lumina și întunericul, ziua și noaptea, apele cele de sub tărie și apele cele de deasupra tăriei, cerul și pământul, pământul și mările, luminătorul cel mai mare spre stăpânirea zilei și luminătorul cel mai mic spre stăpânirea nopții¹⁹, adică soarele și luna. În urma acestor creații, Dumnezeu a

De asemenea, autorul arată că etimologia termenului ebraic referitor la cromatică (*’ādōm*) are legătură cu o serie de cuvinte din arabă, aramaică, akkadiană și ugaritică, ce descriu o gamă de culori de la cafeniu și maro la roșu și stacojiu.

¹⁶ *Facerea* 2.20–24.

¹⁷ Antoine Faivre, *Access to Western Esotericism*, State University of New York Press, Albany, 1994, p. 211.

La originea acestor interpretări se află Cabala, ca școală de gândire esoterică provenită din iudaism. Curente filosofice precum neoplatonismul și gnosticismul au inspirat gânditori mistici precum Mester Eckhart și Jakob Böhme, aducând aceste idei până în prezent prin numeroși autori cum este și Antoine Faivre.

¹⁸ Ziony Zevit, *op. cit.*, p. 140. Traducerea versetului menționat de autor este următoarea: „Tu mă înconjoři pe dinapoi și pe dinainte și-Ți pui mâna peste mine.” (<https://biblia.resursecrestine.ro/psalmii/139>, accesat la data de 26.05.2025)

¹⁹ *Facerea* 1.1–19.

văzut că este bine – termen ce face trimitere la pomul cunoștinței binelui și răului, ce va decide soarta omului prin viață și moarte. Iată, deci, numeroase concepte binare circumscrise celui care fundamentează întreaga Geneză: creație divină – cunoaștere umană.

De asemenea, la natura androgină a omului primordial se fac referiri explicite și în surse iudeo-creștine precum *Geneza Rabbah* sau *scripturile gnostice de la Nag Hammadi*,²⁰ care duc la concluzia că Adam a fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu ori cu o dublă identitate sexuală, ori în lipsa ambelor înzestrări genitale, însă prin prefacerea aceluiași pământ primordial. Remarcabil este faptul că acest moment al transsubstanțierii omului plămădit de Creator se dovedește a fi recurent în precedente tradiții indo-europene și persane.²¹

În secolul al II-lea și al III-lea al erei creștine, *Corpus Hermeticum* s-a conturat printr-un prim tratat, *Poimandrēs*, unde, în mod similar, Zeul, ca tată al tuturor lucrurilor, a zămislit omul după asemănarea sa, fiind supus aceleiași naturi duale:

„Și, de aceea, dintre toate cele care trăiesc pe pământ, mai ales Omul este de două feluri: muritor, din pricina trupului, și nemuritor, datorită Omului esențial. Căci, deși este nemuritor și are putere tuturor lucrurilor, el suferă asemenea muritorilor, fiind supus Sorții.

Și astfel, deși este mai presus de Armonie, el a ajuns rob Armoniei. Deși fiind bărbat-și-femeie, ca dintr-un Tată bărbat-și-femeie, și fără de somn de la un [Tată] lipsit de somn, totuși el este înfrânt [de somn].

După toate acestea, [am spus: Continuă să mă înveți], o, Minte a mea, căci și eu sunt îndrăgostit de Cuvânt (*Logos*).

Apoi Poimandrēs a spus: Acesta este misterul care până acum a fost ascuns și păstrat în taină. Natura, contopindu-se cu omul, a dat naștere unei minuni cu adevărat minunate; căci Omul, având natura Armoniei celor șapte [guvernatori], care, așa cum ți-am mai vorbit, [erau făcuți] din Foc și Spirit – Natura nu a întârziat și de îndată a zămislit șapte «oameni», potrivit naturii celor șapte guvernatori, toți bărbați-și-femei și mișcându-se în aer.”²²

Identitatea androgină a omului primordial se regăsește fără echivoc în sintagma „bărbat-și-femeie”, prin nota explicativă a traducătorului Dan Dumbrăveanu: „Adică «a-sexual», însă având potențial ambele sexe.” Astfel, hermetismul adaugă misterul androginului la analogiile sincretice inspirate din platonism, stoicism, gnosticism, iudaism și anumite doctrine aristotelice. Prin contextul mistic, se înțelege că androginul hermetic nu își manifestă dubla identitate sexuală în sens biologic, ci mai degrabă transcende bărbatul și femeia pentru a întregi spiritual

²⁰ James L. Kugel, *Traditions of the Bible: A Guide to the Bible as It Was at the Start of the Common Era*, Harvard University Press, Cambridge, 1998, p. 84.

²¹ Tyson L. Putthoff, *Gods and Humans in the Ancient Near East*, Cambridge University Press, New York, 2020, p. 151. Aici, autorul identifică o serie de similitudini între facerea lui Adam și două tradiții persane: cea în care Gayōmart este creat de Ahura Mazdā și cea în care Yima primește porunca divină de a stăpâni pământul.

²² Hermes Trismegistos, *Corpus Hermeticum*, Editura Herald, București, 2009, Poimandrēs 15–16.

primul om.²³ Supus sorții din cauza trupului, dar cu putere asupra lucrurilor, aceasta este muritor și nemuritor în același timp. Această trăsătură paradoxală îl face „superior atât zeilor, care au numai o natură nemuritoare, cât și tuturor ființelor muritoare.”²⁴

Concluzii

Mitul androginului menționat în „Banchetul” lui Platon a rămas un reper în cercetarea relației dintre divinitatea creatoare și omul primordial, a cărui identitate sferică presupunea cuplul homosexual sau heterosexual (androgin). Iubirea erotică este consecința separării androginului în bărbat și femeie prin acțiunea fermă a zeității atotputernice, forța de atracție sexuală găsindu-și astfel explicația metafizică. Însă dorința pătimașă a firii omeneste de-a se reuni nu se referă doar la iubirea carnală mijlocită de Eros, ci și la regăsirea teocentrică prin Agape, astfel încât problematica stării originare a omului menține o anumită ambiguitate în tradițiile antice prin erotismul mistic și utilizarea sacră sau magică a impulsului sexual.

Într-un asemenea context istoric, atât scripturile iudeo-creștine autentice, cât și cele apocrife au dus la interpretări teologice și teosofice marcate de aceeași paradigmă a dihotomiei primordiale. Ca o confirmare a perfecțiunii divine, androginia Creatorului nu poate fi păstrată și în cazul creaturii, ceea ce determină separarea sa în bărbat și femeie. Acțiunea binară a divinității continuă prin concepte dualiste universale concretizate de-a lungul întregii Geneze, denotând spiritul sincretic al elenismului în care au apărut aceste surse.

Bibliografie / Bibliography:

Biblia sau Sfânta Scriptură, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2024.

Eliade, Mircea, *Tratat de istorie a religiilor*, trad. Mariana Noica, Editura Humanitas, București, 1992.

Eliade, Mircea, *Mitul reintegrării*, Editura Humanitas, București, 1991.

Eliade, Mircea, *Mefistofel și androginul*, trad. Alexandra Cuniță, Editura Humanitas, 1995.

Evola, Julius, *Metafizica sexului*, Editura Humanitas, București, 1994.

Faivre, Antoine, *Access to Western Esotericism*, State University of New York Press, Albany, 1994.

Hermes Trismegistos, *Corpus Hermeticum*, Editura Herald, București, 2009.

Jones, Peter, *Androgyny: the pagan sexual Ideal*, JETS 43/3, September 2000.

Kugel, James L., *Traditions of the Bible: A Guide to the Bible as It Was at the Start of the Common Era*, Harvard University Press, Cambridge, 1998.

Lupasco, Stéphane, *Logica dinamică a contradictoriului*, Editura Politică, București, 1982.

Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea*, Editura POLIROM, Iași.

²³ Peter Jones, *Androgyny: the pagan sexual Ideal*, JETS 43/3, September 2000, p. 453.

²⁴ Hermes Trismegistos, *op. cit.*, Predica desăvârșită sau Asclepios, XXII, 4.

Nygren, Andres, *Eros și agape: prefaceri ale iubirii creștine*, Editura Humanitas, București, 2018

Platon, *Banchetul*, trad. Petru Creția, Editura Humanitas, București, 1995.

Putthoff, Tyson L., *Gods and Humans in the Ancient Near East*, Cambridge University Press, New York, 2020.

Rougemont, Denis de, *Iubirea și Occidentul*, Editura Univers, București, 2000.

Ricolfi, A. *Studi sui Fedeli d'Amore*, vol. I, Milano, 1933.

Zevit, Ziony, *What really happened in the Garden of Eden?*, Yale University Press, USA, 2013.